

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

76
3. *Amurca*

Recept of *Amurca*

1. *Amurca*, *Amurca* & *Amurca*

2. *Amurca* - *Amurca*

Amurca

891.99.092

17-868

92

10

-6 NOV 2011

ԱԿ.
891.99.092

Հ-86թ.

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

16

Ն Ա Ղ Ա Յ Յ Ո Վ Ն Ա Թ Ա Ն Ը

ԵՒ ՆԲԱ,

ՔՈՒՉՍԿ ՆԱՀԱՊԵՏԻ ՈՒ ՍԱՅՏԹ ԿՕՎԱՏԻ

Ս Է Ր Ը

23 APR 2013

67-576

„ՆՈՐԻԶՈՆ“ 1911 թ. №№ 90—99

10765-57

Թիֆլիզ

Տպարան «ՄԱՄՈՒՆ» Ընկերության

1916 թ.

ԱՐՇԱԿ ՉՈՊԱՆՆԱՆ.— Նազաչ Յովնաթան աշուղը և Յովնաթան
Յովնաթանեան նկարիչը: Հրատ. Տիգրան-խան Բէլէկեանի:
Ներսէսեան տպ., Փարիզ, 1910, գինը 3 Ֆր.:

Երբ ստում են թէ Ա. Չոպանեանի ձեռքի տակից
գուրս է եկել մի որ և է գիրք, ես միշտ էրեւակայում
եմ սիրով ու խնամքով կատարած մի գործ, ճաշակով
ու զեղեցիկ նոյն իսկ գրքի շապիկն ու շապիկ գոյնը:
Էս տեսակ մի գիրք է և նրա ճշգրտաչ Յովնաթան
աշուղը և Յովնաթան Յովնաթանեան նկարիչը: Նա-
զաչ Յովնաթան և Յովնաթան Յովնաթանեան: Պապն
ու թոռը: Պապը բանաստեղծ, թոռը նկարիչ: Բանաս-
տեղծի սիրոյ տաղերը, նկարչի սուրբիչի պատկեր-
ները—միասին: Մի գրքի մէջ: Երկու սիրուն աստղ,
որ փայլում են մեզ 17 դարի մեր մութն ու խաւար
երկնակամարի վրայ, իրենցից մեծ ու փոքր մի շարք
աստղերի համաստեղութեան մէջ: Մտապշտած են եղել
էտքան ժամանակ: Ո՞վ գիտի որ անկիւնում, որ մենակ
բանասէրն է իմացել նրանց տեղն ու անունը, գրիչն
ու վրձիչը: Սակայն էս է տաղանդաւոր գործի յատ-
կութիւնը, գործի, որի մէջ կայ շատ թէ քիչ Աստու-

ծոյ շունչը, անմահութեան տարրը. ինչքան էլ մոռաց
 էի ու մեռցի՛ր՝ յարութիւն է աննելու նորից: Եւ ահա
 էսօր, Ա. Չոպանեանի շնորհիւ, յարութիւն առած, կա-
 ինչպէս ինքն է ասում, անարդար մոռացումի խաւս
 ըէն հանած, մեր առաջն են էս երկու ազնիւ ու հա-
 րազատ դէմքերը, որ մենք ճանաչենք ինչպէս օտար
 ներ: Ինչքան դառնութիւն կայ էս խօսքերի մէջ-
 ճանաչենք մերը ինչպէս օտարներ... Բայց երանի թ
 միայն էսքանը լինէր—անձանօթութիւնը: Հապա է
 անհասկանալի բնութիւնը, որ հետապնդում է մինչև թ,
 քրտոցները՝ փչացնելու, ոչնչացնելու գեղեցիկ գո-
 ծերի մնացորդները, ինչպէս արել է հանգ. Խրիմեան
 փշրել տալով նկարիչ Յովնաթանի գործերը, որ զա-
 դարում էին էջմիածնի տաճարը՝ յօրինելով «հոյակա-
 տեսիլ մը մեծապա՛ծ, երփնագեղ, գարնանափս-
 փթթինազարդ ահագին բուրաստան մը պատերն ի վ-
 յաւերժական թարմութեամբ ծաղկեորած»... Ճշմար-
 ինչքան էլ մեծ լինի մարդու յարգանքը դէպի Խրի-
 եանի յիշատակը՝ չի կարող չըսիրել Չոպանեանի գե-
 արեհատագէտի էս ազնիւ զայրոյթը, որով զայրանո
 է նրա արարքի դէմ, խստութեամբ դատապարտե-
 քանդողական մոլեգնութիւնն ու քանդիչ ձեռքը:
 ամեն անգամ երբ նայում եմ «Աւետընկալ Մարիա»
 պատկերին, որ ազատել է կորուստից, ու հիաց
 մէջ միշտ ուզում եմ Մուրելիօի Մադօննայի կողմ

նեմ՝ համեմատելու, թէ արդեօք ինչ է աւելի չըբ-
 աղը էս Աստուածային կանանցից, ամեն անգամ էլ
 աննում եմ նոյն բունն զայրոյթն ու ցաւի զգացումը:

Նկարիչ Յովնաթանը վրաց Հերակլ II թագաւորի
 պալատական նկարիչն է հղած էն ժամանակ, երբ
 այն թագաւորի պալատական երգիչն էր մեր հոյա-
 տալ Սոյաթ-Նօվան: Եւ վրաց թագաւորիցն է, որ
 լուկաս կաթողիկոսը խնդրում է՝ թոյլ տալ Յովնա-
 Թանին գնալու էջմիածինը շքեղազարդելու իր նկար-
 երով: Նկարիչ Յովնաթանի և իր աշակերտների նը-
 սրները էջմիածնում 120-ից աւելի են եղած, իսկ
 յժմ հազիւ 20—30 հատ են մնացել, ինչպէս զբքի
 ստաջւրանում գանգատում է Չոպանեանը:*)

Նկարիչ թոռնից թերևս աւելի բարտաւոր չի
 անաստեղծ պապը, Նաղաշ Յովնաթան աշուզը, որ և
 կարիչ է եղել միաժամանակ: Նա էլ, անկասկած,
 ստ բան է կորցրել:

Հէնց Պ. Չոպանեանը իր յառաջաբանի մէջ (էջ
 6) ասում է. «Կան ալ տաղեր, որոշ հատուածներու
 աժանմամբ, ուր կը գտնէք տողեր՝ անկանոն՝ օրի-
 ակչի աղաւաղման հետեանքով: Մերթ այլ և այլ վա-

*) Պատմում են, որ նկարիչ Յովնաթանը անցել է և Պարս-
 ստան՝ Շահի պալատը նկարազարդելու և ճանապարհին Ներքին
 բուրխի եկեղեցու պատի վրայ նկար է թողել յիշատակ: Ասում
 թիֆլիսում էլ կան նրա նկարներից: Ե. Թ.

բիանթներէ օգտուելով, կամ երբ շատ դիւրին էր գուշակել պահած բառը՝ յրացուցած կմ սողը...»:

Եւ այսուամենայնիւ հէնց առաջին ընթերցումից պարզ երևում է, որ գետ շատ տեղեր կան ու մնում են ազատագած:

Շագաշ Յովնաթանը ծնւել է աշուգների հայրենիքում—Չանդեղուրի (Սիսական) Շօթօթ աւանում 1661 թւին, մեծել է 1722-ին: Շատ աշխարհ տեսած, գիր ու գիտութիւն սովորած, ազնիւ ու քէֆ սիրող մի անձնաւորութիւն է եղած, և շատ սիրւած իր ժամանակին:

Զգայուն սրտի տէր, հոգին մաքուր, հայեացքը պարզ: Իր տաղերն էլ էղպէս են: Նա կրտսերներից է էն փառաւոր շարքի մէջ, որի գլուխը կանգնած են Նահապետ Բաշալիւն ու Սայաթ-Նովան, բայց շատ սիրուն տողեր ու տեղեր ունի ու շատ տեսակէտներից մեծ հետաքրքրութիւն է դարձեցնում:

Էն բանաստեղծն էլ, իրենից աւելի տաղանդաւորների նման, սողորւած է արեւելքի վառ արևի տակ, ազգիբի դերեզմանների ու մեծ աւերակների վրայ ծնած՝ էն փիլիսոփայութեամբ, թէ աշխարհը ունայն է ու կեանքը վաղանցուկ: «Մարդոյ՝ որպէս խառոյ կն ուտորք իւր, որպէս ծաղիկ վայրի՝ այնպէս ծաղիլի Շնչէ / նմա հողմ՝ և ոչ է, և ոչ ևս երևի տեղի նորա» (Սաղմոս):

կամ ինչպէս Օմար Մայամն է ասում.

«Սեղամուս եղիր, ժամանակիդ այս մէկ վայր-
կեանին մէջ,

Թէ դուն չես այն խառը, որ կը քաղւի և վերբաս-
տին կը բուսնի: (էջ 9 (*)):

Այս ուրեմն.

«Այսքան գուր վիշտ մի կրիր, ուրախ ապրէ,
Եւ անարդարութեան ճամբուն մէջ դուն արգա-
րութեամբ ապրէ.

Բանի որ այս աշխարհիս հուսկ գործը չը գոյու-
թիւն է,
Երևակայէ թէ չը գոյես և ազատ ապրէ»:

(Օմար Մայամ)

Եւ «մի հողայք վասն վաղի, դի վաղուն վասն
իւր հողացի», ինչպէս քարոզում է Յիսուսը Պաղես-
տինից: Էնպէս աղբեցէք, ինչպէս Պարսկաստանի մեծ
բանաստեղծն է ասում.

«Երկու օրերի հողը միաքս երբէք չը դբաղեցուց,
Այն օրը, որ չէ եկած և այն օրը որ անցաւ»:

Արդ, որովհետեւ էսպէս է.

«Ո՞վ կասի՝ թէ ես կուապրիմ առուտեմէն ինչ-
քու մութըն,

(*) Օմար Մայամը աճում կմ 2914 թ. Փարիզ, «Մեհ-
հիսի», մասկնաղաբան, թարգմ. Գ. Փանակի: Նահապետ Գու-
շակը, Արշակ. Զօպանունի հրատ, 1902 թ. Փարիզ: Մայաթ-Նովան
Աղեղեղեանի հրատ 1853 թ. Մոսկվա:

Աստուծո ձեռունն հեշտ է՝ մարդու աշխարհք ել ու
մուտըն...»:
(Սայլաթ-Նուլա)

Ու

«... անյայտ է,
Թէ այս շունչը, զոր ներս կառնես, դուրս պիտի
հաննեմ թէ ոչ»:
(Օմար Մ.)

Հեռակարճ՝
«Խելամուտ եղիր ժամանակիդ այս վայրկենին մէջ,
«Լեցուր գինիին բաժակը...
«Մի լքաներ գիրքն ու սիրուհիին շուրթն ու
մարգին շուրթը
Դեռ հողը քեզ չը գրաւած...»
(Նոյն)

Եզրակացութիւնը.
Բարի եղիր, ուրիշին մի ցաւեցնիր, եթէ քո յա-
ւիտենական հանգիստը կը սիրես: Աշխարհքի ցաւը
ընկղմիր գինիի մէջ, և սիրիր.
«... քանզի
Այն օրը, որ դու առանց սիրոյ կաւարտես,
Վատնըւած օր ատկէ աւելի չունիս դուն»:
(Օմար)

Մեր համեստ Յովնաթանն էլ գիտակ է աշխարհքի
ու կեանքի ունայնութեանը:

«Վաղիւն ոչ գիտեմք թէ գինչ ծընանի,
Մարդու կեանքն վայրի ծաղկի նըմանի,
Որ այսօր բացել է՝ վաղիւն անցանի»:
(Էջ 103)
Դրա համար էլ յորդորում է.
«Աստուած սիրէք՝ ում սրտում նախանձ կայ՝ հանի...
Սուտ աշխարհըս անցաւոր է, մութըն երազ կու-
նմանի»... 85

«Խմենք, եղբարք, գինի, մեզ անուշ լինի,
Ածէք, խմենք գինի, բանն Աստուած շինի:
Թող չիման տեղ նստենք, ջուր լինի և խոտ,
Կարմիր գինի խմենք մէկըզմէկի մօտ,
Միմեանց նըլիրեմք վարդ անուշահոտ»...

Եւ սիրում է ուրախանալ՝ մանաւանդ երբ
«Վերանայ ձմեռըն և դայ ամառըն,
Հասանի գինին և թաղայ գառըն,
Կանաչի խոտըն և ծաղկի ծառըն
Տերևախառն»... (Էջ 103)

Ու սիրում է:

Սիրում է մի ջահել այրի գեղեցկուհու: Սիրում
է տարերային, իրապաշտ, մեղաւոր մի սիրով, որ և
խոստովանում ու պատմում է ամենայն պարզութեամբ:
Եւ բախտաւոր է իր սիրով, Գրեթէ գանգատ չունի
«գալումից»: Հրճանքով յանգի է առնում ու երգում
իր երջանկութեան ժամերը: Սիրած կինն էլ, երևում
է, կենսուրախ ու լիասիրտ մի կին է եղած, և՛ ժըպ-

տացել է, և՛ ծաղիկ է ձգել, և՛ նամակ է գրել, և՛ աչքով է արել, և՛ այցելել, և՛ պատուէրներ տւել... Ծաս հետաքրքրական է 17 դարու Զանգեզուրցի էս հայ կնոջ պատկերն ու վարք ու բարքը: Եւ սիրող բանաստեղծը, որ գրեթէ նրա ամեն մի շարժումը արձանագրել է, մեզ շատ գաղանխօրէն է յայտնում: Պատմում է, թէ նա ինչպէս էր իրեն մտիկ անում ու ժպտում.

«Ղէղաջ աչքով մըտիկ անես,
Ծիծաղելով հոգոց հանես. 39
Կամ՝

Պաղչումըն ծաղիկ քաղես,
Ծածուկ գէպ ինձ ծիծաղես... 36
Ծիծաղելով աչօք կանես կուզարմանամ... 44
Ծաղիկը:

«Վարդըն ձգեցիր մէջ գողիս...
Կարէն հետ ծաղիկ ձգեցիր... 41
Զեր կըտերն ծաղիկ ես արել,
Խնձորի մէջըն մեխակ շարել,
Ուղարկել՝ ինձ բարև արել... 47
Նամակ է գրում:

«Քո ձեռքըն մէկ գիր ես գրեի,
Մեխակ և շաքար մէջըն լցրիւ.
Ես հիւանդ էի՝ մէյլ իր գրեի՝
Ողջացայ, գալում, գալում,

Հեշտացայ, գալում, գալում: 47

Նամակ է պահանջում:

«Ասել ես. տես՝ նազառ տանն ա.
Գիր ուղարկի՛ սիրաբը հովանայ,
Ծածուկ զըրկի՛ մարդ չիմանայ...
Գըրած եմ գալում, գալում,

Մընրած եմ գալում, գալում:» (Նոյն)

Իր պատկերը նկարելու պատուէր է տալիս նկարիչ-բանաստեղծ սիրահարին.

«Ասել ես թէ՛ նա, որ նազառ է,
Գիտէ՛ ունքերըս զարաղառ է.
Ասէք՝ սուրաթիս նման քաշէ:
Քաշել եմ, գալում, գալում,
Մաշել եմ, գալում, գալում, Նոյն.
Տաղեր գրելու պատուէր է տալի.

«Ասել ես. տետրեր զըրէ տաղով,
Ծաղկի լաջւարդ, ոսկի վարազով,
Գըրել եմ կապել բաւթայ-բարով.
Կուղարկեմ, գալում, գալում,
Փափագեմ, գալում, գալում:»

Մի այլ տեղ

«Ասիր. տաղ զըրէ ինձ համբուրէ... 52
Ուզում է այցելի.

«Խարար ես զրկել քո բերանէն.
— Ասէք՝ շատ մի հեռանալ տանէն,

Մէկ օր գալու եմ քո քհարխանէն»
 Մէլով եմ գալում, գալում,
 Սիրոյդ գինով եմ, գալում, գալում:»
 Եւ գալիս է:

Շաբաթ օր եկիր իմ սալամըն,
 Ձեռքդ առիր դիւիթ-դալամըն,
 Անունս գըրեցիր էնդամըն.

Ինձ խեցրիր, գալում. գալում,
 Մոլորացրիր, գալում, գալում: 48

«Զալումին» գերած՝ Յոֆլաթանը երդում է ընդ
 միշտ մնալ նրա գերին.

«Ինձ հանեցիր իմ գործ ու բանէն,
 Թամաշա կանեմ իմ այւանէն,
 Ձեռ թողուլ հեռանամ տանէն.

Քանի ես սաղ եմ, գալում,
 Քեզի տութսաղ եմ, գալում:»

Եւ ապրում ու երգում է էս երջանիկ գերու-
 թեան մէջ.

«Ուրախ եմ, գալում, աման, աման»...

էս չարածըճի ու «սիրոյ թամահ» գեղեցկուհին
 բանաստեղծի հայրենիքիցն է: Նաղաշ Յոֆլաթանը,
 որ իր թոռնից առաջ կանչուում էր վրաց թագաւորի
 պալատը, գրում է:

«Գիր էի գրում քո անւանըն,
 Միտք ի անում քո սիրոյ բանըն,
 Եանէս ղըրկեց *) Վախթանգ խանըն.
 Քեզ սնց մոռանամ, գալում,
 Ես սնց հեռանամ, գալում: 47

Մի այլ տեղ գանգատում է.

«Գիրըջըտտան դարիք մնացի,
 Քո կարօտութեամբ շատ լացի...» 38

Եւ, ըստ երեւութին, էս «գալումը» մի բարեկեցիկ
 կին է, որ բարձի վրայ է նստում ու շքեղ է հագնուում:
 Բարձին վրայ բազմիս ի մէջ դարպասին,
 Մայիլ եմ աչքերիդ, հագիդ ատլասին... 42
 Եւ Յոֆլաթանը, որ իր տաղերը գրել է իր ու
 նրա համար, էն տեսակ մանրամասնութիւններով է եր-
 գում իր սիրած կնոջը, որ գուցէ կարելի էր նկարել:
 Ահա նա—չարշաւի տակ: Տարփաւոր սիրահարի
 հետ միասին ետ քաշենք չարշաւը:

«է՞ր ես կարմիր երեսըդ ծածկում,
 Չարշաւըն վերադ հաւաքում... 40

Ետ բաց երեսիդ վրայ (ի) չարշաւըն... 52

Ետ բացեց, և ահա նա:

«Աչքերըդ այնախանա, ոսկեղէն սուրայ,
 Միահ արտեանունքդ կապած է թուրայ... 65

*) Տպած է ուղարկես. որ անշուշտ աղաւաղած է: Յ. Թ.

Երեսըդ ար, սիահ խալ-խալ,
Ունքերըդ է քաշած վարդալ... 55,
Խալերըդ պայծառ աստեղունք, երեսդ է բոլոր
լուսին,

Սիահ ծամերըդ ընկած քո թիկունքին, քո ու-
սին... 50

Աչքերիդ քաշիլ ես սուրմայ... 58

Ես մայիլ եմ ծով աչքերիդ,

Սուսամբար կայ մէջ վարսերիդ,

Կունայիմ խալ-խալ պատկերիդ...

Ծիծաղելով աչօք կանես կուզարմանամ... 44

Գլխիդ ձգել ես մանախլ... 36

Հաչակիդ զըրաղըն բարակ զառ գուլարբթուն... 61

Ճակատիդ շարել ես ոսկի, աշրաֆի ալթուն... 61

Շրթունքըդ բարակ է, կարմիր ու վայլուն... 56

Վիզըդ ձգել ես զանջիլով հէյքալ համայիլ... 61

Սըրտիդ խառն է սամուր եախլուդ,

Ոսկի, մարջան ընկած օրթալուդ...

Նարբնջի ատլաս կարճ արխալուդ...

Խաթայի գօտիկ, շապիկըդ մով... 46

Ձգել ես գօտիկը բարերար

Ոսկի, մարջան ու քահրուբար... 58

Մատներըդ բարակ, թափած մոմեր... 45

Կարմիր մատներ, ոսկի պուռմայ... 58

. . . Ձմրութ մատանի...» 46

Կարմիր, ամբողջը կարմիր:
Եւ, էսպէս կարմիր պճնւած, էս կարմիր, անողջ
գեղունին միշտ իրենց պարտէղի կարմիր վարդերի ու
ծաղիկներէ մէջն է:

«Պաղչի մէջըն ամէն օր վարդ կու քաղես,
ինձ կու տեսնես, աչքով կանես կու ծիծաղես...» 49
Վարդերն էլ Յոֆաթանի համար է քաղում:
«Առաւօտուց ցօղըն կարմիր վարդին վրայ մաղած,
իմ սիրելին ինձի համար տես քանի ցեղ վարդ
է քաղած...» 50

Կամ

«Վարդըն ձգեցիր մէջ գոգիս...» 41

Վերջապէս.

«Ամեն առաւօտ կուզաս ծաղիկներով...» 55
Իրենց սէրն էլ արդէն կապւած զարնան է ու
վարդի հետ:

«Գարուն օր եղև, ամսոյն Սարիլի,
Յանկարծ քեզ տեսայ իմ նոր սիրելի...» 62

Ես սիրոյ բանի չէի խաղար,

Մէկ օր ինձ արւիր վարդի նուբար,

Սիրոս տարար քեզ բարերար.

Միտս եմ բերում, զալում,

Խիստ եմ էլբում, զալում...» 46

Եւ սիրոյ վիշտն ու յիշատակն էլ զարթնում է
զարնան ու վարդի հետ.

«Ահա գարունն, եկաւ Մարտըն,
 Կու շատանայ սիրոյ դարդըն... 45
 Նոր ծաղկեցաւ այգին, եկել է գարունն,]
 է՞լ իմ սիրտըն կանես եարալու, արիւն... 41
 Կամ՝

Վարդը որ բացաւ
 Ղահրըս շատացաւ,
 Քեզնէ ի դատ, չալապում,
 Ոչով չիմացաւ»: 72

Ինչպէս տեսանք՝ գարնանը, վարդի բուրմունքի հետ է սէրը մտել Յովնաթանի զգայուն սիրտը և իր սիրունին էլ վարդ է արդէն—ինքը կարմիր, հագածը կարմիր ու միշտ կարմիր վարդերի մէջ:

Հետաքրքրական է սրա սէրը մեծ Նահապետ Քուչակի սիրոյ հետ համեմատելը: Նա էլ է գարնանը՝ սիրահարելու՝ Նրա սէրն էլ բլբլբուլի ձէնի հետ է ընկել սիրտը: Նա էլ էսպէս է պատմում իր սիրոյ ծագումը.

«Ան առաւօտուն լուսուն ձայնըն գայ գարնան ձագերուն...»

Չագ մի կայ՝ պուլպուլ կասեն, զինչ կասէ՝ ամենն սիրու.

Չայնիկը ակընճովս ընկաւ, չի դարդիր աչերս ի լալու:

(Ա. Բառնակ)

Այլ տեղ.

«... Սիրու հաւն ի ձայն էած, լօք լսեց սրտիկս ու դողաց...» (էջ 45)

Սրա հանդիպումն էլ անկարծ ու բախտաւոր է եղած Յովնաթանի հանդիպումի նման և խոստովանում է իր լաւ եարին.

«... Անկարծ ինծի դէմս ելար, ես ատոր կուժան չունէի.

Զինչ մէկ մը, որ ծարւած լինի և ինքն ի պող աղբիւր հանդիպի,

Դնէ դնչիկն ու խըմէ, որ սրտին թաւուքն անցընի: 44

Կամ.

«Հընցկուն հեռաւոր էաք, զինչ լուսին ի սարդդ ի դիմաց,

Եկաք մօտեոր եղաք, զինչ զՉուրդդ ու ձուկդդ հիտրաց:» 46

Յովնաթանի սիրածը մի ջահել այրի է. Քուչակին էլ սրա նման մինը:

«... Եկի հանց եարի մ'առի, որ սիրած է՝ այլևի թողած...» 71

Եւ երևի երեխայ էլ ունի.

«Գէմ քո մանչն չէ մեռել կամ օտար երկիր գրնացել...» 50

Ու հօրանց տանն է ապրում

10765-57

«Իմ եարնն ի հարանց տանէն հանց ելաւ՝ զինչ
հաւն ի ծովէն...» 61

Ահա թէ ինչու՝ մինչդեռ Յովնաթանը իր սիրուհու սկեսուրիցն է գանգատուում ու նրանից է գողանում իր սիրոյ հաճոյքները.

«... Քանի քո ըսկեսուր տան չի,

Ե՛կ այլանըն, բեր սեղանըն,

Քեզ հետ խըմի տաղեր կանչի Յովնաթանըն» 45

Քուշակ նահապետը շարունակ իր սիրածի մօրն է անխնայ.

«Կըրակն ի յերկնից ի վայր թող զքո մայրն ա-
մեն էրէ,

Որ զիս ի քէն ի զատ, զքեզ յիսնէ օտար կու-
պահէ:» 59

Այլ տեղ.

«Բան մի զալատ արի, որ օձուն ձազը սիրեցի.
Ես վստահութիւն արի, որ օձուն դուռը գընացի.
Օձուն մարն ալ գուրս վազեց զիս նենգեց, որ
նստայ լացի...» 68

Դրա համար էլ, երբ ուզում է իր սիրածին տեսութեան գնայ, հարցմունք է դրկում ու պատասխան ստանում.

«Իմ եարնն ինձ ձուղապ կրետ, թէ՛ կացիր, լինի
իրիկուն,

«Իմ հայրս ելնէ ժամ երթայ, անհաւատ մայրիկս
չէ ի տուն»:» 75

Մրա սիրածն էլ սրտաբաց ու «սիրոյ թամահ» մի կին է ու շատ բարեհաճ դէպի սիրահարած բանաստեղծը.

«... Ա՛յ իմ նանախալատ, եկիր ու նոր սէր բե-
րիր...» 49

... Քանի որ մէճլիս նստիս՝ ունեքովըդ հետ ինձ
զրուցես... 70

«Իմ եարնն ինձ հետ է եկեր...» 51

«Իմ եարնն է քեարամ արեւ ու զրկել զմեզ հար-
ցուցել...» 54

«Ձայդ պագդ, որ ի քո բերնէն դու աւիր քո
սրտի կամով...» 54

«... Այնժամ ինձ աղւոր թըւիս՝ երբ ի ձեր դուռն
կանգնես,

Դուռն ալ կիսարաց անես, ցած հայիս, մանտըր
ծիծաղես,

Աչօքդ, ունովդ անես, զիմ ախմար խեղքն կու-
տանես:» 46

Ճիշտ Յովնաթանի սիրածի նման մէկն է սա էլ. միայն թէ նա պարտէզից, վարդերի միջից էր ժըպտում, աչքով-ունքով անում, սա, պարտէզ չունի, կիսարաց դռնիցն է ժպտում ու թաքուն նշաններ անում:

Նա, Յոֆնաթանի սիրածը կարմիր էր հագնում, սա,
Քուչակի սիրածը—կանանչ:

«... Հագեր է զկանանչ ճիւղպէն... 61

«... Զինչ հագեր՝ ամենն է կանանչ... 62

Եւ Յոֆնաթանի սիրածն աւելի հարուստ տանից
է ու փարթամ, քան Քուչակինը: Մինչդեռ Յոֆնաթանը
շքեղ մետաքսէ, ոսկեթել հագուստ է նկարագրում ու
թանկագին զարդեր՝ Քուչակն ասում է.

«Քանի ու քանի կասեմ՝ մի կենար խամ լաթերով,
Գընա ապրըշում հագիր, որ նախշած է ոսկի թե-
լով... 46

Բայց միենոյն արարածներն են երկուսի սիրածն
էլ և երկու բանաստեղծն էլ խնդրում են.

«... Ինձ շատ մի աներ, աչքաւ ունքաւ...»
(Յովնաթան, 46)

«Այդ քո ստեղծողիդ համար, երբ քայլես՝ գու-
նեըդ մի շարժեր...» (Քուչակ, 49)

Եւ երկուսն էլ երջանիկ են ու ամենայն իրա-
ւունքով կարող էին բացականչել.

«Քան զսէրն այլ քաղցրիկ պտուղ ի յաշխարհըս
չհաւտամ թէ լինի...»
(Քուչակ, 63)

Եւ

«Ուրախ եմ, զալում, ամա՞ն, ամա՞ն...»
(Յովնաթան)

Եթէ երբեքն էլ տխուր ձայներ ունեն՝ նրա՞ք էլ
մերժւած յուսահատի հառաչանքները չեն, այլ սիր-
ւած բախտաւորի արտուջներն ու քմահաճոյքներն են:
Ազահ է սէրը, անվիրջ են նրա պահանջներն ու տըր-
տունջները և տարօրինակ:

Էստեղ առաջս է գալիս Սայաթ-Նովայի տխուր-
ագնիւ դէմքը: Կանգնեցնենք նրան Նաղաշ Յոֆնաթանի
ու Քուչակ Նահապետի զւարթ պատկերների դէմը: Ահա
թէ ով է դժբախտը սիրոյ մէջ և ահա թէ որտեղ են
մերժւած սիրոյ իսկական հառաչանքն ու տառա-
պանքը: Կանգնելու չենք սրան տանջող «բէմուրվաթի»
պատկերի վրայ, և ինքը Սայաթ-Նովան էլ քիչ է
նկարագրում նրան, որովհետև աւելի շատ զբաղւած
է նրա տւած վշտով, քան թէ նրանով: Եթէ Նաղաշ
Յոֆնաթանի «զալումը» կարմիր էր ինքը ու կարմիր
էր հագնում ոտից դուռի, եթէ Քուչակ Նահապետի
«խօշ եարը» ինչ հագել—ամենն է կանանչ, Սայաթ-
Նովայի «բէմուրվաթը», որի «ոանգը գուրգազի է նը-
ման» (69) ու ինքը «կրակի ծովեմէն դուս եկած՝ ուշ-
ու ջէյրանի» (93), ըստ երևոյթին գուրգազ գոյնն է սի-
րում և լոկ բառախաղի համար չի, որ բանաստեղծը
իր գանդատի մէջ ասում է.

«Դուն կըրակ, հագածը կըրակ՝ վհուր մէ կըրա-
կին դիմանամ...» 113

Եւ ճշմարիտ որ՝ կրակի Մինչդեռ Քուչակին ու
Յովնաթանին իրենց սիրածները միշտ գիժաւորում են
ժպիտներով ու ծաղիկներով, մինչդեռ Նաղաշ Յովնա-
թանը սիրոյ արբեցութեան մէջ գեղգեղում է.

«Իմ սիրելին ետ ինձ բարե՛
Սըրտիս բուսաւ կանանչ տերեւ...»

Սայաթ-Նօվան գանգատում է.

«... Ենք, ես քիզ բարով իմ տալիս, շուռ իս
դալի՛ դալ իս անում...» 69

Ու սիրտը կտաբած խօսում է ինքնիրեն.

«... Աջաբ քիզ ի՞նչ գէթ իմ արի՛ կենում իս խը-
սով, աչքի լուս.

Աշխարս աշխարով կըշտացաւ, ես քեզանից սով,
աչքի լուս. 58

Ինչ կուլի մէկ հիզըս խօսիս, թէ վուր Սայաթ-
Նօվու հար իս... 94

Հիզըս խօսի, մի կենայ խըսովի պէս,
Տալգա արւիր դէմիս տարար ծովի պէս.

Կու մեռնիմ, չիս տեսնի Սայաթ-Նօվի պէս... 100

Ենք, ես քիզ ի՞նչ գէթ իմ արի, նստած իս մեղ-
նից բէգամադ... 119

Աշխարումըս իմըն դուն իս,
Բէմուրվաթ իս, մուրվաթ չունիս... 110

Դիզարեդ կարօտ մնացի՛ երկու տարին թա-
մամ է... 146

Աջաբ վննց դիմանամ ես էսչափ դարին,
Աչքեմէս արտասունք դուրս կուգայ՝ արին.

Օրըն իր շաքաթով կարօտ իմ եարին... 79
էնդուր աչքս չի ցամաքում՝ սրտիս մէջըն արին
մնաց,

Վուռչիչ դարով չըլուացաւ՝ մըհլամըս հիզ հա-
րին մընաց.

Էշխեմէն հիւանդ պասկեցայ՝ աչքըս ճանապար-
հին մընաց,

Եփ միռայ՝ իժում տիս էկաւ, նազըն բէկըրարին
մընաց... 84

Թաք իս մօրէս չէի ծընի. վայ էն օրին՝ ես քիզ
տէհայ...
Քու դարդըն ինձի պաուեցուց... 95

... Աչքեմէս ջուհարըն գնաց՝ հարէն կարօտ՝ անի
անելէն,

Էլ սպրիլու ումիկ չունիմ, իմ օրըս կերած գի-
ղինաք... 81

Եւ անա.
Օվ տեսնում է՝ էս է ասում. վայ քու դարին,
Սայաթ-Նօվա,

Համաշա քիզ պիտինք տեսնի՞ աչքըդ արին,
Սայաթ-Նօվա,

Ինչո՞վ չէլաւ՝ չըսուս էկար մէ լաւ հարին, Սա-
յաթ-Նօվա: 82

Էս պատճառով էլ մինչդեռ բնած ժամանակն էլ
Քուչակ Նահապետի ուրախ սիրտը դարթուն է ու իր
հարի ձկնն է լսում բըրբուլի հրզի մէջ.

«Գիշերս ես ի քունն էի՝ իմ սըըտիս ականջն էր
ի բաց.

Սիրու հաւն ի ձայն էած, լօք լսեց սրտիկս ու
գողաց.

Կութըէէր՝ իմ եարին լեզունն ան հաւին բերանն
էր դրած... 45

Սայաթ-Նօվան միանգամայն հակառակն է պատմում.
«...Ես զարթուն եմ՝ սիրտս է քնած»... 93

Կամ թէ չէ.

«Սիրտըս փուրումս սքուր է,

Ալ աչկիրըս լաց է անում,

Ծովըն նընգած ամբի նըման

Դօշս ու եախէս թաց է անում» 81

Ու դառնութեամբ լի կանչում է.

«Մագամ էլ օջօվ եար չէ սիրի,

էս ինչ արիր, էս ինչ բան ա... 58

Անիծում է իր հանդիպումը

«Վայ էն օրին, որ քեզ տէհայ...»

Եւ որովհետեւ «սէրն է որ սէր կու բերէ»,

«Օվ որ ինձ չի սիրի—ես էլ չիմ սիրի»: 130

Անպատասխան, մերժւած սէրը դադարում, մա-
րում է ժամանակի ընթացքում, սիրտն էլ՝ ասես՝ մեռ-
նում է սիրոյ հետ ու երգում է իր հրաժեշտի երգը:

«Նա» չըկայ այլևս: Եւ երբ որ «դունն չըկաս...»

«Առանց քիզ ինչ կօնիմ սօյթաթն ու սպըն,

Ձեռնեմէս վէր կօծիմ շանգիրըն մէմէկ.

Ձունքի ուշք ու միտքըս իրար շողեցիր,
Փահմէս կուհեռացնիմ հանգիրըն մէմէկ:
Առանց քիզ ինչ կօնիմ աշխարհքիս մալըն...
Կուհագնիմ մաղեղէն, կուհագնիմ շալըն
Կերթամ ու ման գուքամ վանքերըն մէմէկ... 64

Վերջապէս բէգարել է.
«Աշխարըս մի փանջարա է, թաղերումէն բէ-
գարիլ իմ,

Մըտիկ սըւոդն կուխուցելի, դաղերումէն բէգա-
րիլ իմ.

էբէգ լաւ էր կանց վուր էսօր, վաղերումէն բէ-
գարիլ իմ.

Մարթ համաշա մէկ չի ըլի, խաղերումէն բէ-
գարիլ իմ...»

Գուզիմ թընչի բըլբուլի պէս, բաղերումէն բէ-
գարիլ իմ... 136

Եւ էս ամենից վերջը ահա լօռու ձորերում, Հաղ-
բատայ վանքի քարերի մէջ, անապատակահի սևերում,
մաղեղէն ու շալեղէն հագած, աշխարհքից ու նրա
ուրախութիւններից, բէմուրվաթ եարից ու նրա նա-
ղերից բէգարած, հեռացած Սայաթ-Նօվան, մեր հոյա-
կապ, մեր արքայական Սայաթ-Նօվան, Դաւիթ կըրօ-
նաւորի անունով:

Իմ խօսքերով պատմելու փոխարէն ես գերադա-
սեցի հէնց իրենց խօսքերով, իրենց ոճով ու շնչով,
իրենց յանգով ու երանգով՝ իրար կողքի դնել մեր հին

բանաստեղծներէց երեքի սէրը: Հարկաւ, նրանք շատ են խորթ ու անծանօթ մեր ընթերցող հասարակութեան մեծամասնութեանը և էս տեսակ մի թուացիկ թեթև յօդած էլ, որ իմ յօդածն է, անկարող է ծանօթացնել նրանց հետ, և արդէն էսպէս նպատակ էլ չունի, բայց ամեն տեսակէտից՝ թէ դրական-դատմական, թէ լիզական՝ էնքան կն հետաքրքրական, որ ամեն ինտելիգենտ հայ պէտք է ծանօթանայ նրանց հետ: Երբ ծանօթանայ՝ կը սիրի:

Եւ ամեն մի ժողովուրդ պէտք է սիրի ու պարծենայ Քուչակ Նահապետի ու Սայաթ-Նօվայի նման բանաստեղծներով: Բայց մեր խօսքը Նաղաշ Յոննաթանի վրայ է: Ես գանք նրան:

Քուչակ Նահապետն ու Սայաթ-Նօվան ունին իրենց տաղանդի և ուժի գիտակցութիւնը: Եթէ երզում են իրենց սէրն ու սիրուհին՝ երզում են ամբողջ աշխարհքի առաջ. եթէ դժմում են իրենց ետրին՝ պատմելու նրա սէրն ու գեղեցկութիւնը՝ խօսում են լուրջ ու հանդիսաւոր, ժամանակներին ու ժողովուրդներին ի լուր: Խորը գիտեն, որ իրենք հասարակ մահկանացու չեն:

Վերագումն տեսածի հիշ մեզի մին հէտար մի անի...»

Ասում է Սայաթ-Նօվան իր հարին:

«Ամեն մարդ չի կանա ինքմի՛ իմ շուրքն ուրիշ ջըրէն է.

Ամեն մարդ չի կանա կարգա՛ իմ զիրքն ուրիշ ջըրէն է.

Բունիաթքա աւաղ չիմանա՛ քարափ է, քարուկըրէն է...» (Սայաթ-Նօվայ, 66)

«Ես ան հաւերուն էի, որ գետինն է կուտ չուտէի...»

Յայտարարում է Քուչակ Նահապետը:

Մբանց նման չի Նաղաշ Յոննաթանը: Նա չունի սրանց ուժը, դրա հետ և չունի սրանց յանդգնութիւնը: Իր բանաստեղծութիւնները յաճախ մասնաւոր սիրային նամակազրութեան բնաւորութիւն ունեն, և եթէ երզում է, նպատակն էն չի, որ ձէնը հասնի հեռու դարերին, այլ իր «այվանէն» մինչև սիրածի վարտա դարերին, այլ իր «այվանէն» մինչև այլոց, որ նա դափթիթ պարտէզը: Դրանից է ի միջի այլոց, որ նա էնքան մանրամասնութիւններ է պատմում, որոնք մի ինքուրոյն կենդանութիւն ու թարմութիւն են տալիս նրա երգերից մի քանիսին:

Բացի սիրային երգերից Նաղաշ Յոննաթանը մի քանի ոտանաւորներ էլ ունի՝ ուրախութեան սեղանի ու բարեկեանութան, զարման ու զաւակի, մաճնի ու մոնթերի, Երևանի կեդտի ու Թիֆլիսի գեղեցկուհիներէ վրայ յօրինած:

Գիրքը վերջանում է Նաղաշ Յոննաթանի Յակոբ որդու ողբերգով հօր մահւան վրայ:

Ա. Չապանեանը, որ էնքան սէր ունի դէպի մեր հին գեղարուեստը և նուրբ ճաշակով ու հոտաւորութեամբ միշտ հետամուտ է որոնելու, գտնելու մեր մեզած տա-

դանդները կենդանի գործերը և հանդէս դնելու ամենայն զգուշաւորութեամբ ու խնամքով, Նաղաշ Յովնաթանի վերաբերութեամբ էլ արել է նոյնը:

Համեմատել է զանազան ձեռագիրը ու տպագիր վարիանտները, համեմատութեան տարբերութիւնները նշանակել է ծանօթութիւնների մէջ, արաբերէն, թուրքերէն, պարսկերէն բառերի բառարանը կաղմելիս դիմել է հմուտ մարդկանց— դօկտ. Կ. Թիրաքեան խանի, Յ. Գրպահեանի և Մաքսուտեանի օգնութեանը: Բայց էս տեսակ գործերը, ինչքան էլ խնամքով կատարեն, միանգամայն անկարելի է վերակաղմել ու հրատարակ դնել անթերի: Եւ ինձ թւում է, որ տակաւին շատ բառեր ու ձևեր են մնում աղաւաղած ու անմեկնելի, և շատ բառեր էլ կան սխալ բացատրած:

Մի քանի օրինակ,

Առաջին երգը՝ (էջ 35) սիրուհուն դիմելով ասում է.

«Հէքիմէս գանգատ կանեմ»:

Պէտք է լինի. «Հէքիմ ես՝ զանգատ կանեմ»:

էջ 45 ասում է.

«Մայիլ եմ աչքիդ, հագիր ատլասին»:

Պէտք է լինի. «... հագիրդ ատլասին»:

էջ 93 ասում է.

«Թալանեցէք սուլապ քարեք»:

Պէտք է լինի. «Թալանեցէք սուլապ, քարեք»:

Նոյն երեսում. «Մաշի գէք, ֆանար վառէք»:

Պէտք է լինի.

«Մաշիկ դրէք...»: Ժողովրդական սճ է, որ կը նշանակի՝ ճանապարհ դրէք:

էջ 97 ասում է. «Իրե եկին...»

Պէտք է լինի. «Հրե եկին...»

էջ 38 ասում է.

«Վեր հագիր դերա զարբաֆըն», որ կը նշանակի վեր կաց, հագիր, բացատրած է՝ վրայէդ հագիր:

էջ 47 ասում է.

«Ես հիւանդ էի՝ մեյլիք գրել,

Ողջացայ, զալում, զալում»:

Ծանօթ. մէջ բացատրած է՝ հաճեցար գրել: Կարծում եմ մէյլ և իր առանձին պէտք է կարդալ— մէյլ իր գրել, մէյլ էլիք գրել: Եւ մէյլ աւելի հաւանական է արաբական մէյլ բառը լինի, որ կը նշանակէ սէք, համակրանք, մտերմութիւն, այլ և գործ է ածուած սիրտ տալու մտքով: (Будаговъ. сравн. словарь турко-татарск. нарѣч.): Իսկ մի, 48 երեսում, թարգմանած է փափագ, որ նոյնպէս սխալ է թւում: Մէլ մեր բարբառներում յոյսի իմաստն ունի: Մէլով անել կը նշանակի յոյս տալ: Հէնց Յովնաթանի երգերում՝ սիրուհին խօսք է տւել որ պէտք է գայ, և ահա բանաստեղծը ասում է.

«Մէլով եմ, զալում, զալում»:

Դեսուր, թարգմանած է օրէնք, արտօնութիւն: Դաստուր գործ է ածուած և իրաւունքի, և հըրա-

մանի, և ճանապարհի իմաստով: 38 Երեսում ասում է.

«Դասաուր տայր խանըն, նասեմք ձխանրն գէպ
մեր վաթանրն»:

Սմիւթ թարգմանած է՝ միրգ: Եմիշ և սեխ կը
նշանակի:

Երեւի բառը թարգմանած է՝ շիշի խորոված:
Եիշակ կը նշանակէ ջահէլ:

Մեր ջանգիւլուսների մէջ ասում է.

«Իմ ետքը քանց քեզ շիւակ»: Բայց շիշակ աւելի
շատ գործ է անում ոչխարի ու տաւարի համար: Եւ
այդ մտքով էլ գործ է անել Յոգլաթանը իր գրքում:
Ասում է.

«Ձէնէք թաղայ գառն ու շիւակ». էջ 92

Տօլապը թարգմանած է անիւ, նինգ, դարան:

Տօլապ կամ դօլաբ՝ կը նըշանակի պահարան:

էջ 93 երգի մէջ ասում է.

«Տանտէրն խօսում չի, միտք արէք, թալաննցէք
տօլապ տարէք»: Տօլապ տարէքն էլ պէտք է լինի՝ դօ-
լաբ, թարէք:

Ղալամեհարը թարգմանած է քանդակագործ:

Ղալամքնար կամ խալեմքնար կը նշանակի փորագրիչ:
դրանից էլ՝ տպածոյ չիթ. (չր. Աճառեան, Թուրքերէնէ
փոխատեալ բառեր հայերէնի մէջ):

Կուսան թարգմանած է տարակոյս: Բայց
գործ է անում և կարծիքի մտքով և յոյսի: Օրինակ՝
էջ 50 ասում է. «Քեզնէ գաա էլ չունիմ կուսան»:

Բողազ թարգմանած է պարանոց: Բողազ կը
նշանակի և կոկորդ և կիրճ:

Մուսկուլու թարգմանած է դժւար, դժնդակ:
Բայց կը նշանակի և մոլոր, հարբած: էջ 58 ասում է:

«Երբոր կուտեսնիմ երեսիդ խալըն,

Մուշկուլու փարիշան կըլնի իմ հալըն»...

Հարբած, մոլորած, ցրած կը լինի իմ վիճակը,
իմ դրութիւնը:

Բաղան (պատան) թարգ. է մարմին, մեղա-
նում կոնքի և լանջ ու թիկունքի (бюсть и тазъ)
իմաստն ունի, աւելի շատ бюсть-ի: Հէնց գրքի մէջ,
էջ 106, եթէ չիմ սխալում, միակ տեղը, որ բաղան
գործ է անում, էն երգի մէջն է, որ գովում է Թիֆ-
լիսի գեղեցկուհիներին: Ասում է.

«Բաղանըն լայն, մէջքըն բարակ»:

Կան նաև բառեր, որոնց նշանակութիւնը չեն
իմացել ու գրել են հարցականով: Օրինակ էջ 39 եր-
գիչն ասում է.

«Ղեղազ աչքով մտիկ անես,

Ծիծաղելով հողոց հանես:

Ծանօթութեան մէջ հարց է դրած՝ Թերևս շեղաչ,
շեղահայեաց: Ոչ, միտքը ճիշտ է դուրս եկել, բայց
շեղաչ չի, այլ ղեղաջ և հէնց էդ իմաստն էլ ունի՝
շեղահայեաց, ինչպէս ասում են՝ աչքի պոչով նայելը:

Ղանաղան թարգմանել են արիւն թափող, արե
 եան ծարաւի և նոյնպէս հարցական են դրել: Ղանա-
 դան հէնց էդպէս էլ գործ է ածուում՝ արեան թըշ-
 նամի: Բանաստեղծն իր սիրուհուն ասում է, էջ 63:
 «Ինձ հետ մի կենալ ինչպէս դանադան...»

Հարուսակ բառի բացատրութիւնը, (էջ 92) դրած
 է հարիսայ դարձեալ հարցականով: Հարուշակ կամ
 հըրուշակ հաւան է: Զօկերն էսօր էլ հրուշակ են
 ասում:

Սակայն էս և սրանց նման նկատողութիւնները
 գալիս են մի բան ասելու, որ հեշտ չի, ինչպէս վերին
 էլ ասինք, միանգամից անթերի վերականգնել մի
 գործ, որ աղաւաղել ու աղձատել են հարիւրա-
 ւոր ձեռքեր ու հարիւրաւոր տարիներ: Եւ, գիտակ-
 ցելով էս ամեն դժուարութիւնները, լիասիրտ շնոր-
 հակալ պէտք է լինենք պ. Զոպանեանից, որ իրար
 ետեից մոռացութեան խաւարից հանում է էս տեսակ
 գործեր ու դնում մեր առաջը, որ ճանաչենք մերը՝
 ինչպէս օտարներ...

<< Ազգային գրադարան

NL0388187

67.576